

SITNO SELJAČKO GAZDINSTVO I TAKOZVANA
PRVOBITNA SOCIJALISTIČKA AKUMULACIJA

Analizirajući — nešto prije Prvog svjetskog rata — monopolistički stadij kapitalizma, Lenjin je otkrio i iscrpno obrazložio poznati zakon neravnomjernog prirodnog i političkog razvoja pojedinih kapitalističkih zemalja. Prema tom zakonu, kao što je poznato, razvitak pojedinih zemalja — a isto tako i pojedinih podružica, privrednih grana i monopola — ne teče ravnomjerno, niti u smislu jednakog nivoa njihove ekonomske i političke moći, niti u smislu nekog ustaljenog reda po kojem bi zemlje jedna za drugom zaostaju. Razvika teže skokovima: jedne zemlje stagniraju, prekidaju svoj privredni uspon, dok naprotiv druge naglo, skokovito, takorekću napreko noću izbijaju u prve redove. Zakonita je težnja zemalja koje zaostaju da sačuvaju u međunarodnim i međudržavnim odnosima svoje stare — vodeće — pozicije; a zakonita je, isto tako, težnja zemalja koja su u privrednoj oblasti sada zauzele prva mjesta da i u tim odnosima zauzmu odlučujuće pozicije.

Iz tih suprotnih težnji neminovno proizlaze oružani sukobi, međunarodni porobljački ratovi — koji dovode do toga da front svjetskog imperijalizma postane lako raniiv, pogodan na onim mjestima gdje je najslabije branjen. Štaviše, naš usljed izrijetih razloga socijalistička revolucija može započeti, rasviti se i uspješno pobijediti u zemlji koja je kapitalistički znatno slabije razvijena. Ukrajko, u uvjetima kada je kapitalizam prerastao u svjetski sistem kolonijalnog ugnjetavanja, kada nekoliko moćnih, najrazvijenijih kapitalističkih država u svijetu vodi međusobnu borbu za ponovnu, drukčiju podjelu interesnih sfera, pobjeda socijalističke revolucije u jednoj zemlji — čak i slabije razvijenoj, zaostaloj zemlji — uz održanje kapitalizma u svim drugim zemljama svijeta, postaje potpuno moguća i ostvariva.

Ova Lenjinova predviđanja u cijelosti je potvrdila Oktobarska revolucija. Lanac svjetskog imperijalizma bio je na tom dijelu zemljine kugle najslabiji, te je ruskom proletarijatu pošlo za rukom da izvaja pobjedu

nad domaćim i stranom buržoazijom. Dvadesetih godina dolazi do izvjesnog predaha, do uspostavljanja stanovitih ravnoteže snaga. Lenjin je smatrao da taj predah treba iskoristiti do najveće moguće mjere. Ne treba se zanoditi idejama o nastavku oružanih sukoba, o prerastanju Oktobarske revolucije u neku sveopću, svjetsku socijalističku revoluciju. Za to ne postoje gotovo nikakvi realni uvjeti i svaki korak, što bi ga Rusija u tom pravcu učinila, doveo bi nesumnjivo do njeznog poraza. Treba svom snagom prionuti na stvaranje onih materijalnih i kulturnih uvjeta koji će omogućiti da se u okviru Sovjetskog Saveza izgradi socijalistički društveni poredak.

Nije taj zadatak bilo tako lako ostvariti. Carska Rusija spadala je uoči Prvog svjetskog rata i ekonomski i kulturno među najnerazvijenije zemlje civiliziranog svijeta. Prema službenim podacima objavljenim 1920 g., na 1 000 stanovnika otpadalo je svega 318 pismentih.) Rusija je bila snabdjevena modernom oruđima za proizvodnju četiri puta gore od Engleske, pet puta gore od Njemačke i čitavih deset puta gore od SAD. Sa svega 2,0% učestvovala je u svjetskoj industrijskoj produkciji, što je — imajući u vidu njeno prostiranje, stanovništvo i prirodno bogatstvo — predstavljalo veoma neznatan udio. Čitav niz važnih industrijskih grana — mašine alatijike, traktori, automobili, kemijski proizvodi — nije takorekću ni postojao. Pa i ono malo industrijske proizvodnje, koj je bila koncentrirana u nekoliko većih gradova, počivalo je na veoma zaostaloj proizvodnosti rada. Naprama vrijednosti od 121 rubalja, koju je jedan ruski tvornički radnik godišnje proizvodio oko g. 1908, američki tvornički radnik je g. 1880 proizvodio od 2.200 rubalja godišnje, a 1910 g. preko 600 rubalja. Još ćemo vjerovati sliku steći ud oporedimo proizvodnju po glavi stanovnika. Na ruskoj je stanovnika u to vrijeme bilo dalo 13 puta manje industrijskih proizvoda

*) V. I. Lenin, "Svjetski imperijalizam i ekonomski osnove", I. sv. 1917, str. 222.

nege na zemljiškog. U današnje doba od
zemljišnog i u put naših nego od zemlji-
škog zemljišnog.

Da savršeno Oktobarska revolucija stane
u bilo kakvom i kamo gura. Koliko su industrijski
sila postojala u to vrijeme ili pak koliko
ni većina općinskih kapitalista tada, vidi se
najbolje po tome što se tek 1928 g. uspjelo
dovesti industrijski proizvodnju na pred-
nastavni put. Jed je gore bilo stanje na selu.
Mladenci poljoprivrednika proizvodnja, po
ostalo da čega se dotle, govore nije ni postojala.
Po izvršenoj nacionalizaciji zemlje stvori-
lo se masovni situ seljački posjed, sa
primjerenim sadržajem obradivanja, i tako sa
velikim mogućnostima produkcije za
tržište. Stvarilo, kao posljedica ratnih razar-
anja, odvlačenja sa sela velikog broja mladih
ljudi i destitucije seljaka sistemom
oduzimanja gotovog dijela njihovih pro-
izvoda u periodu ratnog komunizma, produ-
kcija hrane u g. 1921 bila je više nego za
policajicu manja od onoga što se g. 1913
proizvelo na istom teritoriju.²⁾

Da se živčeno iz takve zastatosti i usiljeno
na nivo civiliziranih, industrijski i agrarno
razvijenih zemalja, Rusija treba da učini gi-
gantske napore — a to je po Lenjinovom mi-
šljenju bio prvi i osnovni zadatak njenom
proletarijatu po okončanju građanskog rata.
Samo na taj način moglo se dočeti svrgnute
kapitaliste i spašiti; samo je taj put mogao
da osigura punu i konačnu pobjedu započe-
tog socijalističkog društveno-ekonomskog
preobrazaja. A da bi sa uspjehom izvršio taj
zadatak, proletarijat — prema Lenjinovim
riječima — mora da okupi oko sebe sve druge
slojeve radnog naroda: sve simoburžo-
aske, sitnosposjedničke mase gradskog i seos-
kog stanovništva. To je bila srž njegovog
poznatog učevja o diktaturi proleta-
rijata, kao naročitoj obliku «klasnog sa-
vesa» proletarijata i svih drugih mnogo-
milionskih neproleterskih slojeva radnog na-
roda, — savesa u kojem «rukovodeća uloga»
prepada samom proletarijatu, a koji
ima za zadatak da se bori protiv kapitala, za
ugušavanje otpora buržoazije i svih pokušaja
restauracije kapitalizma, za konačnu pobjedu
i učvršćenje socijalizma. A budući da naj-
veći dio neproleterskih radnih masa čine
siti seljaci, to odnos proletarijata prema tom
seljaštvu dobija prevorazredno značenje.
Sitno seljaku, utio je Lenjin, treba na svakom
koraku pokazati da radnici nemaju neke in-
terese koji bi bili upereni protiv njega. Na-
protiv, opornim i sistematskim prosvjeda-
njem, te obilatom materijalnom po-

moći od strane države treba im omogućiti
da se živčeno iz zastatosti, da se slobodno
učijeno učrnu sa drugim seljacima i
tako postupno van svijeta u socijalizma-
sistem proizvodnje.

Naravno Lenjin i gotovim dijelom bol-
ševičkih vođa i teoretičara, koji su odobro-
vali, prihvatili i u život uvodili njegov
plan, Trocki je od početka nastupao sasvim
suprotno konceptu Lenjinovog «napredne so-
cijalizma u jednoj zemlji», on je zahtijevao
svjetsku revoluciju: uvjeto «svetov-
nolika i seljaka», predlagao je obavljanje
neodoljivo konflikt proletarijata sa
seljaštin masama. Sve su to bili elementi
njegove poznate teorije «permanentne
revolucije». Evo koncinog objašnjenja
tog pojma, što ga je sam Trocki dao 1922 g. u
predgovoru svoje knjige Godina 1900.

«Taj neobični naziv izražava misao da ru-
ska revolucija, pred kojom neposredno stoje
buržoaski ciljevi, ipak ne može na njima da
se zaustavi. Revolucija nu može da riješi ne-
posredne buržoaske ciljeve na drugi način
nego na taj da postavi na vlast proletarijat.
A proletarijat, usvajajući vlast u svoje ruke,
ne može se ograničiti samo na buržoaski
okvir u revoluciji. Naprotiv, baš radi osi-
guranja svoje pobjede, proleterstvo avangarda
mora već u prvo vrijeme svoje vladavine
velo duboko zadrijeti ne samo u feudalno
nego i u buržoasko vlasništvo. Pri tome ona
dolazi u neprijateljske sukobe ne samo sa
svim grupama buržoazije, koje su je potpo-
magale u prvo vrijeme njene revolucionarne
borbe nego i sa širokim slojevima seljaštva,
uz čiju je pomoć došla na vlast. Protivjed-
nosti u položaju radničke vlade u zaostaloj
zemlji, s pretečnom većinom seljačkog sta-
novništva, moći će da našu svoje rješenje
samo u međunarodnim razmjerima, na areni
svjetske revolucije proletarijata.»

Sama ideja «svjetske proleterske revolu-
cije» nije bila nova. Nju je zastupao Marx,
a zastupali su je do Oktobra i svi ruski
marksisti — uključujući tu i Lenjina. Troc-
kome se najviše zamjera to što se od te ideje
nije mogao otrgnuti dvadesetih godina, u
vrijeme kada je bilo posve očito da se ona
ne može tako jednostavno, najjednom otva-
riti. Tok svjetskih događaja — intervencija
krupnih kapitalističkih država, oštre kontra-
revolucionarne mjere evropske buržoazije protiv
svoje domaće radničke klase, kolebanja i
zastranjivanja vođa pojedinih evropskih rad-
ničkih partija itd. — jasno je pokazivalo da će
Oktobarska revolucija za čitav niz godina
ostati usamljena pojava i da sličnu pobjedu
— pobjedu te vrste — tako nekako neće po-
stići proletarijat nijedne druge zemlje svijeta.

Pogleda li se, međutim, pobliže kakvo je
sve zahtjevo Trocki namijenio toj revoluciji,

²⁾ Odnosno međunarodnog razmjerenog
i socijalističkog porjeta, Događaji 1921,
str. 102.

A. N. S. Fisher, The Famine in Soviet
Russia 1919 - 1921, New York 1927, str. 128.

...da se na prvi pogled može vijetiti da on...
 ...revolucije...
 ...zadatak socijalističke revolucije...
 ...Trocki, međutim, traži još uz to i...
 ...posjeda — bez obzira na njihovu veličinu...
 ...Kontakcijom...
 ...svih seljačkih posjeda, koja mora uslijediti...
 ...odmah po završetku oružanih sukoba, rije...
 ...neizbježni konflikt između radnika...
 ...seljaka. Drugim riječima, neposredni zada...
 ...socijalističke revolucije je u tome da čim...
 ...prve otvoreni «carstvo proletariata»

Trockom je bilo dobro poznato da bi takva
 politika u okviru jedne zemlje kao što je to
 bila postrevolucionarna Rusija — s relativno
 malobrojnim proletarijatom, mnogomilion-
 skim sitnim seljaštvom i znatno jakom, inko
 svrgnutom, buržoazijom — ubrzo davela du
 svjetskoj revoluciji. Ali — kako
 mu je jednom prilikom dobro primijetio N.
 Bukharin¹⁾ — pri tom je ispuatio iz vida ži-
 vojnicu da seljaštvo i u svjetskim razmjerima
 čini ogromnu većinu stanovništva. Pa ako
 ruski proletarijat, jer se nalazi u manjini, ne
 može da «obračuna» sa «svojim seljaštvom»,
 onda ni svjetski proletarijat — jer se nalazi
 u istoj takvoj manjini — ne bi mogao ništa
 efikasno da postigne. I kada bi «konflikt»
 između radnika i seljaka doista bio neizbje-
 žan, onda bi svjetska revolucija bila nemo-
 guća, ili bi u najmanju ruku morala biti od-
 gođena za jedno duže razdoblje. Jer ukoliko
 bi ona nekim slučajem sada izbila, onda bi
 «konflikt» dođuse bio riješen — ali tako da
 bi završio sa katastrofalnim porazom pro-
 letarijata!

Nije ovo trebalo dokazivati nikakvim teo-
 retskim postavkama. Dovoljno je za tu svrhu
 bio poučan primjer revolucija od 1848 i 1871
 godine u Francuskoj, koje su dobrim dijelom
 propale baš zato što nisu privukle sebi se-
 ljaštvo — što, kako se to često kaže, nisu išle
 «sr Sinue» — nego su dopustile buržoaziji
 da se angažira za svoje ciljeve. Ista bi se
 stvar dogodila i u Rusiji da njen proletarijat
 nije uspio da privuče seljačke mase na svoju
 stranu. Da je proletarijat samo na čas ne
 čemu ugrozio nego jednostavno napustio svog
 saveznika u ratu, onda bi njegova pobjeda
 bila vrlo kratkog vijeka, jer bi seljaštvo po-
 stalo rezerva i saveznik svrgnutih kapitalista
 i spahija. Po svom položaju u društvu, po

¹⁾ Perspektivi ruskoj revoluciji
 Moskva 1927, str. 22 i 23.
²⁾ Teorija «permanentne revolucije»
 i. Bukharin — Sbornik staty, Moskva — Leningrad

Svojim klasnim interesima i životnim preten-
 zijama seljaštvo je ljesno vezano uz prole-
 tarijat. Oni su podjednako eksploativni u
 kapitalističkom načinu proizvodnje i u
 borbu protiv takvog poretka, borbu za stvar-
 ranje novog društvenog uređenja u kojem
 neće biti iskoristavanja čovjeka čovjekom
 jeste njihov zajednički interes. A ne svjeto-
 vat! u spremnost i sposobnost seljaštva da
 ovestrano podrži takvu borbu, znači — u
 krajnjoj liniji — potcijeniti snagu i sposob-
 nost proletarijata da povede sa sobom selja-
 štvo.²⁾ — da ga privuče na svoju stranu protiv
 kapitala, za izgradnju socijalističkog, eko-
 nomskog i političkog poretka.

Ovdje se na teoriji «permanentne re-
 volucije» nije potrebno duže zadržavati. Nju
 su ostro i uspješno kritikovali mnogi sovjet-
 ski marksisti. Nju je — a to je najvažnije —
 tako odglavito demantirala sama praksa so-
 vjetskog i svjetskog društvenog razvoja, što
 je vrijeme više odumicalo, to su se sve više
 gomilale činjenice koje su uvjerljivo ospe-
 ravale upravnost i vrijednost trockističkih
 postavki. Te su postavke izgubile svaku svoju
 osnovu već u prvim godinama NEP-a, kada
 je Lenjin nizom mjera uspio da postigne
 prve značajne uspjehe na sjedinjavanju int-
 resu radnika i seljaka. Sve je to natjeralo
 «permanentovce» da pristupe prilagodavanju
 svojih koncepcija novim uvjetima — da po-
 kušaju spasiti što se spasiti da — pa makar ih
 morali donekle i korigirati. Trockom je bilo
 teško da se sam prihvati tog zbstaka, jer
 bi i najmanja otpuspenja mogla da povrijede
 njegov «naučni» autoritet. Stoga je taj posao
 prepustio svojim meloholjnim privrženicima.

Najzdušniji se tog zadatka prihvatio
 Evgenij Preobraženski — jedan od vodećih
 teoretičara trockizma u razdoblju od 1923

³⁾ J. V. Stalin, K. vedrosan letopisnima
 «Sobinitia», tom 8, str. 74 — Odnos kritiki teozije
 «permanentne revolucije» dan je Stalinu u predgovoru
 svoje knjige Na putu k Oktobru, koja je
 objavljena 1923 godine. U knjizi se, u koljenoj refer-
 on knjizi prijavio, 21. kolno veći, u koljenoj refer-
 je on kasnije ostupio od Lenjinovog ubenja — to je
 sevim drugo pitanje. Da u periodu kolektivizacije za
 skog ista riva bila potpovna dva osnovna pitanja —
 dobrotvornost i istažna materijalna pomoć — koji i
 Lenjin uvijek isticao u prvi plan, moglo se vidjeti
 iz podataka o najom opremanju poljoprivredne zvoje
 vedne 1923 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1924 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1925 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1926 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1927 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1928 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1929 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1930 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1931 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1932 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1933 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1934 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1935 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1936 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1937 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1938 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1939 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1940 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1941 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1942 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1943 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1944 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1945 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1946 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1947 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1948 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1949 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1950 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1951 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1952 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1953 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1954 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1955 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1956 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1957 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1958 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1959 g. Iste je rive nego za polovinu manje
 1960 g. Iste je rive nego za polovinu manje

de 1907 godina⁷). U ovoj knjizi »Vjestnik Komunističke Akademije Preobraženski je 1928 g. objavio svoju raspravu Osnovi zakon socijalističke ekono-
mije, u kojoj je teoriju »permanente revolucije« pokušao da opravda s disto ekonomskeg stanovista.

»Čin se ova ili ona zemlja — piše Preobraženski u spomenutoj raspravi — koja se nalazi na prelazu k socijalističkoj organizaciji proizvodnje bude više javljala ekonomski zastalnim situacijama, seljačkom, čim manje bude nasljedstvo koje proletarijat daje zemlji u momentu socijalne revolucije do-
daju u fond svoja socijalističke akumulacije, — tim više će se socijalistička akumulacija oslanjati na eksploataciju pre-socijalističkih formi privrede i time će manji udio ukupne akumulacije otpasti na njenu sopstvenu produkciju bazu, tj. tim će se manje ona snabdijevati viškom produkata što ga daju radnici socijalističke industrije. Naprotiv čim se ova ili neka druga zemlja u kojoj pobijedi socijalna revolucija bude više javljala ekonomski i industrijski razvijenijom, čim bude veće materijalno naslijeđe u vidu visoko razvijene industrije i kapitalistički organizirane poljoprivrede, što ga proletarijat dobija od buržoazije prilikom nacionalizacije, čim u datoj zemlji bude manji udio kapitalističkih oblika proizvodnje i čim se više za proletarijat date zemlje bude javljalo neophodnim smanjenje neekvivalentne razmjene svojih produkata za produkte kolonija, tj. smanjenje eksploatacije posljednjih, — tim će se više centar socijalističke akumulacije premješati na produkciju osnovu socijalističkih oblika proizvodnje, tj. oslanjajući se na višak produkata vlastite industrije i vlastite poljoprivrede.«⁸

Kako se vidi, Preobraženski pravi temeljnu razliku između socijalističkog društva u kojem se sredstva za proizvodnju svojim najvećim dijelom nalaze u vlasništvu proleter-ske države i društva koje se nalazi na »pre-lazu« od kapitalizma ka socijalizmu, gdje uz socijalističke oblike vlasništva u gradu do-miniraju na selu sitna seljačka gazdinstva. Svakom od tih društava svojstven je druk-
čiji zakon akumulacije materijalnih

dobara. U prvom slučaju akumulacija se vrši na bazi svuđne produkcije što ih daje socijalistički (državni) sektor proizvodnje. U drugom slučaju akumulacija se vrši na bazi svuđne produkcije što ih socijalistički sektor od uzima od sitnih robnih proizvođača — seljaka, koji se nalaze izvan njegovih granica. To preljevanje viška produkata iz nesocijalističke poljoprivrede u socijalističku in-dustriju prelazna — po mišljenju Preobraženskog — tipičan odraz eksploatacije jedne društvene klase od strane druge društvene klase. — konkretno u ovom slučaju seljastva od strane proletarijata.

Eto, u tome bi se sastojala suština onog »objektivnog« i osnovnog zakona razvoja prelazne etape, što ga Preobraženski naziva zakonom primitivne ili prvobitne socijalističke akumulacije.⁹

Drugim riječima, kada socijalistička re-
volucija pobijedi u jednoj zastalnoj, seljačkoj zemlji, onda se u njoj privredi — putem eksproprijacije krupnih kapitalista — formira novi, socijalistički sektor proizvodnje. Njegov brzi razvoj zahtijeva golemu akumu-laciju koja se iz vlastitih sredstava ne može postići. Zato treba potražiti druge izvore akumulacije. Izuzmu li se svi takvi izvori koji se nalaze izvan granica date zemlje — koncesije stranim kapitalistima, uvoz kapi-tala itd. — onda se ta sredstva moraju potražiti u domaćem sektoru sitne robne pro-
izvodnje, koji je, jer se radi o zastaljoj zemlji, veoma rasprostranjen. I ukoliko je takav metod akumulacije za datu zemlju jedna objektivna nužnost, utoliko ova dva dijela (socijalistički — nesocijalistički) narodne privrede ne mogu mirno egzistirati jedan pored drugog. To bi bilo moguće je-dino u slučaju njihove pune ekonomske ravnoteže, — tj. njihove potpune ravno-pravnosti u međusobnim odnosima i njihovog neograničenog prava da svaki za sebe akumulira iz vlastitih sredstava. Ali ova dva ravnoteža — kaže Preobraženski — ne može ni u kojem slučaju dugo potrajati, prosto zato što jedan sistem mora proždrijeti (požrti) drugi. Ovdje je moguća ili degradacija ili razvitak naprijed, no nije moguće ostati na jednom mjestu.¹⁰

⁷ U svojim godinama iz Oktobarske revolucije Preobraženski je ubraćao među najbolje ruske marksiste. Njega se činjenicom napušta je u tom razdoblju poznati kritičar Žukov, koji u njima, koja je duga vremena ulazila u veliki popularni Zbog svojih kasnijih marksističkih stavova i izrada bio je toliko, nekoliko mjeseci po izlasku iz Trakezi, u čiju se službu na čelu u kojem je pisano sve svoje njegove, najviše svoje djelovanje od trojke i svake od svojih pogrešnih shvatanja.

⁸ Citat od N. Bukarina, Novoe otkrovenje o revoluciji u Sovjetskoj Rusiji, III knj. glava. Pribiti: »Sovetskij seljački blok, spomenuti zbornik« za letovanje, str. 169.

⁹ »Socijalističkom akumulacijom — piše Preobraženski u istoj raspravi — ne možemo pridavati k osnovnom konceptu svih proizvođača viška produkata, koji ne da na dostavu razvijaju svoju svoju socijalističku proizvodnju, već štite za profitnu produkciju. Naprotiv, prvobitnom socijalističkom akumulacijom mi nazivamo proizvodnju u rukama države materijalnih dobara uglavnom iz izvora koji se ne kompleksa državnog gospodarstva. To je akumulacija u širokoj, seljačkoj zemlji, tj. u osnovi znanoj našoj »seljačkoj akumulaciji«, koja se odvija na bazi sveobimne i sveobimne socijalističke akumulacije. Tada zakon je prvobitne socijalističke akumulacije, čiji zakon je prvobitna akumulacija. On napreduje i čim brže razvija svoju proizvodnju. — Citat od spomenutog članka N. Bukarina, Novoe otkrovenje, str. 164-165.

¹⁰ Citat od Bukarina, Isto gore, str. 164.

U ovom smislu, socijalistička revolucija se sastojala i treba sastojati od razvoja samoposljednica državne nacionalne privrede čine dva velika razna laka. Nji su: proizvodnja (radnici — seljaci) svoje vlastite proizvodnje prema drugima kao zakleti sklanjanje (seljaci) — kao oporci protivnici, koji samo vrjedniji nego što priku da utamane svoj pilje — da "pobitno" jedan drugoga. Oni ne mogu misno kooperirati, ne mogu se zajednički razvijati i konačno svršati u jedinstven sistem socijalističke društvene privrede. Takav bi pravac razvoja "protivničkih" unosi golemu isklusu koje pruža društvena historija. Jer gdje god su u prošlosti dvije klase dijelile među sobom sredstva za proizvodnju, svugdje je razvitak jedne — zahva razvoja ljudskog društva mora isto tako da važi i za svaku socijalističku zemlju, koja se zbog jednog ili drugog razloga nađe u takvoj položaju. Pa kada se u takvoj zemlji sukobe socijalistički i nesocijalistički (antioseljački) sistem proizvodnje, onda je za svakog od njih moguća: ili degeneracija ili razvitak naprijed. Trećeg puta nema. Bilo kako bilo, oba sektora ne mogu posjednako napredovati, jer razvitak jednoga neminovno mora da ide na uštrb drugoga i mora da dovede do njegove konačne propasti — njegovog "proždrtanja". Radi se samo o tome — ko će koga?!

Pošto, međutim, radnička klasa zaposjeda sve komandne pozicije javne vlasti, to ona može vrlo lako da nametne svoju volju drugima, može da usmjeri privredni razvoj u onom pravcu koji njoj konvenira. Njena (socijalistička, državna) industrija treba naprotiv da se stavi u položaj neke vrste proleterske metropole, prema kojoj će se sitno seljačko gazdinstvo odnositi kao kolonija. Odnos između radnika i seljaka, prema tome, uskladih bi se i odvijati po općim principima odnosa između metropole i kolonije. — a to će omogućiti prvima da obračunaju sa svojim "protivnicima". Radnici bi to postigli na taj način što će proleterska metropa — kao što to čini i svaka druga "metropa" — bez ikakvih obzira eksploatirati kolonijalno selo. Oduzimate mu, naime, sav produkt viška rada, — tj. sve ono što je iznad mjere najnužnijih, svakodnevnih životnih potreba sitnog seljaka. Tako će se sitni poljoprivredni proizvođači defakto nalaziti u istom onom položaju u kojem su se ranije nalazili robovi, kmetovi i najamni radnici. Njihovo će se radno vrijeme cijepiti na dva antagonistička dijela: dio namijenjen zadovoljenju vlastitih potreba i dio namijenjen klasnom neprijatelju. Imate tako i kategoriju potrebnog rada i kategoriju viška rada, sa svim njihovim specifi-

nam oznakama, karakterističnim za klasu, eksploatacijsko raspoloženje društvene historije. Novost će biti samo u tome što će klasa eksploatirani proletarijata sada i sam dobiti potpunu funkciju eksploatatora!

Metodi ove eksploatacije mogu biti veoma različiti. Može proleterska metropa eksploatirati svoje kolonije na taj način da im prisilno rekvirira sve viškove produkata. Ona to može postići i preko razgranatog sistema oporezivanja — bilo u stvari bilo u novcu. Ali to su vrlo primitivni i "nesavršeni" metodi eksploatacije, koji mogu izazvati nepoželjne političke konsekvence. Zbog toga Preobraženski preporučuje proletarijatu da svoju ekonomsku politiku kanalizira u pravcu "najrafiniranijih" i "najprikrivenijih" metoda eksploatacije. Za to bi, po njegovom mišljenju, bile najpodesnije "makaze cijena" u korist industrije, tj. politika visokih cijena za industrijske proizvode i niskih cijena za poljoprivredne proizvode. "Takva politika — nastavlja Preobraženski — moguća je po tome što proleterska državna privreda izrasta na bazi monopolističkog kapitalizma. A ovaj, kao rezultat likvidacije slobodne konkurencije, već dovodi do stvaranja monopolističkih cijena na unutrašnjem tržištu za proizvode vlastite industrije, te dobija dopunsku dobit putem eksploatacije sitne proizvodnje i tako priprema bazu za politiku cijena u periodu prvobitne socijalističke akumulacije. Usredotočenje sve krupne industrije u rukama jednog trasta, — tj. u rukama proleterske države, u ogromnoj mjeri povećava mogućnost sprovođenja takve politike cijena, na osnovu monopola, koje će biti samo druga forma oporezivanja privatnog gospodarstva."⁴⁾

Izlaznici ovaj zakon "prvobitne" socijalističke akumulacije i obrazlažući metode njegovog praktičnog sprovođenja. Preobraženski ne polazi ni na naučnim postavkama Marksa i Lenjina. On izlaže svoja gledišta nezavisno od svega onoga što je u marksističkoj književnosti do tog vremena bilo napisano o odnosima između radnika i seljaka.

Pa ipak je sasvim jasna meta na koju on cilja.

Pored teinje da se spate diskreditirani koncepti "permanente revolucije", ta je teorija izražila atak na Lenjinovu koncepciju nove ekonomske politike, koja je bila prihvaćena na Desetom kongresu SKP(b) — 1921. g. Sufinju te ekonomske politik čini zahtjev da se sistem "podizverstva" sa mlijem sistemom "poreza u naturi", — tj. da se od ranijih, rano-komunističkih, bi splanitih uzimanja svih viškova poljoprivredne proizvodnje pređe na uzimanje samo je

⁴⁾ Isto, str. 207.

neg dijela viškova, a da se njihov drugi dio prepusti samom proizvođaču, kako bi ga on mogao pustiti u promet i slobodno raspoređivati za proizvodnju industrije. Tako bi bio uspostavljen pravični odnos između grada i sela — industrije i poljoprivrede. Prema nešto sporije, sada se ipak — pored industrije — može da razvija i poljoprivreda. Za ovaj dio poljoprivrednih viškova koji im ostaje na slobodnom raspolaganju, seljaci mogu da kupuju poljoprivredni inventar, da počnu novo svoje produkcije i tako stvaraju uvjete da se — pod rukovodstvom proleterske države, a njenim bankama, kreditom, transportom, industrijom itd. — međusobno povežu u široki sistem socijalističkih zajedničkih organizacija. Prema tome, ne radi se o »proždiranju« sitnih seljačkih gazdinstava, već o njihovom postepenom preobražaju na bazi ekonomskog porasta.

Preobražajski, naprotiv, kako smo vidjeli, traži sasvim obrnut proces. On zahtijeva da nacionalizirana industrija zauzme položaj »proleterske metropole«, a da se sitno seljačko gospodarstvo sveđe na položaj njene »kolonije« — kojoj ne samo da ne treba dopustiti da se privredno razvija, nego je treba svim mogućim sredstvima doći. Učini li se tako, bit će »spasena« ideja permanentne revolucije. Socijalizam će, doduše, pobijediti u jednoj zemlji, ali će zato njegova pobjeda biti krunisana »proždiranjem« seljačkih masa, — tim osnovnim postulatom na kojem je sazdana sva idejna zgrada trockizma.

No, tvorac zakona »prvobitne socijalističke akumulacije« malo vodi računa o tome kakav bi ekonomski efekat postigao takav način saobraćaja sa seljaštvom. On ne vidi, ili barem neće da vidi, da bi takav metod ekonomske politike »prije doveo do opadanja, nego li do uvećanja ukupnog produkta, što ga poljoprivreda daje industriji.«²¹⁾ — što se, ustalom, tako lijepo moglo zapaziti u periodu ratnog komunizma. Seljak bi proizvodio tek toliko koliko je njemu samome neophotnije za život, pa bi usljed toga vrlo »prvobitne« socijalističke akumulacije vrlo brzo prestuilo.

Kada socijalistička revolucija pobijedi u jednoj, ma koliko zaostaljoj zemlji, onda ona mora donijeti oslobođenje svim slojevima radnog stanovništva. Njen se osnovni zadatak upravo i sastoji u tome da jednom za-

uvijek svrgne i likvidira sve eksploatatore. Jer kada bi ona imala za cilj da likvidira jednog, a ustoliči drugu klasu eksploatatora, onda ona u sebi ne bi od početka sadržavala ni trunke socijalističkoga. Najveća je zabluda opet u tome što se zahtijeva da novopobedi eksploatator bude ni manje ni više nego ukupni proletarijat. U takvoj društvenoj funkciji klasa proletara ne može se pojaviti niti će ikada da se pojavi. Po svom prirodnom položaju u ljudskom društvu, po svojoj historijskoj misli — koju treba da izvrši po zauzimanju vlasti — proletarijat se javlja kao osloboditelj svih nepokretnih proizvođača bez obzira u kojem se dijelu nacionalne privrede oni nalaze. Usljed toga između njega i drugih slojeva radnog stanovništva ne mogu biti uspostavljeni kolonijalni odnosi. Kolonija je objekat ekonomskog i političkog ugojčavanja; njezin se razvitak sistematski zadržava u interesu kapitalističke metropole. Nasuprot tome, seljaštvo je svezanik proletarijata. Između njih se mogu da postoje odnosi eksploatacije, odnosi međusobnog cijedenja viška rada i prisvajanja njegovih rezultata — viška proizvoda. Uzajamnim potpomaganjem i svestranim naporima radnici i seljaci stvaraju ekonomske uvjete za svoje zajedničko uzdizanje iz vjekovne zapuštenosti i zaostalosti — što tek treba da ih osposobi za socijalizam.²²⁾ Trude se, drugim riječima, da stvore materijalnu bazu na kojoj tek može da se ostvari ekonomsko i kulturno blagostanje svakog radnog čovjeka — bio on u gradu ili na selu.

Ali, stvaranje takve materijalne baze ima svoje prirodne puteve, koji ne mogu biti zaubijeni ili preskočeni. One u svakoj nerazvijenoj zemlji — bez obzira radišlo se to o Sovjetskom Savezu, Jugoslaviji ili nekoj drugoj državi — iziskuje velike napore, mnogobrojne žrtve i odricanja na obadrije strane, tj. i od strane radnika i od strane seljaka. U postrevolucionoj Rusiji su te žrtve morale biti tim veće što je njena i onako zaostala industrijska produkcija iznosila g. 1920 svega 20,4% od onoga što se proizvodilo 1913 godine, dok je, naprimjer, proizvodnja osnovnih sirovina spala na najminimalniju mjeru — gvozdene rudače 1,6%, sirovog gvožđa 2,4%, čelika 4%, pamučnih tkanina 5% itd.²³⁾ Razumljivo je da bi se tako zaostala industrija veoma sporo razvijala kada bi bila prepuštena sama sebi i kada bi sredstva za

²¹⁾ M. Dobb, Soviet Economic Development Since 1917, London 1946, str. 138. — Upravo i one stvari što su in boljševici u početku primjenili kako bi oslobodili osiromašene radnike i seljake — a koje su se uglavnom kretna oko oslobađanja svih viškova — da tog stupnja demoralizirane osiromašene seljaka da bi on masovno pristupio stvaranju novog društva, zahtijevali samo neotičku proizvodnju. Druga stvar je 1920 g. bilo sačinjeno sredstvo koje se zahtijevalo od 1913 — 1911 godina, 1946, sv. 1, str. 201 i sl.

²²⁾ »Socijalistički pokreti u nerazvijenim zemljama, dakle, ne smatraju se samo u pitanjima o potpunom oslobođenju rada, nego preovratom u pitanjima o političkim i metodama oslobođenja zemlje iz zavisnosti od ekonomske i političke zavisnosti, što su takva dva osnovna i politička savjetovanja...« Z. Kozelj, Socijalistička demokracija u Jugoslaviji, Prakat, »Borba« od 1. siječnja 1946, str. 41.

²³⁾ A. Baykov, The Development of the Soviet Economic System, Cambridge 1944, str. 4.

svrhu profitiranja zrna iz vlastitih izvora. Ako se seli taj razvidak da ubere — a to je proizvodnja socijalističkog društvenog preobražaja — onda se to može ostvariti jedino na taj način da se od "starih" lica odbiju dotadašnja sredstva akumulacije. Ne mogu li se ta sredstva uopće ili u potpunoj količini dobiti sa strana, iz neke druge države ili međunarodne organizacije, onda se izvori ove dopunske akumulacije nužno moraju potražiti u vlastitoj zemlji — a oni se nalaze u neekvivalentnim oblicima društvene proizvodnje.

Na prvom mjestu, među tim izvorima nalazi se sitno seljačko gazdinstvo. Jedan dio njegovih poljoprivrednih viškova, a ako je to potrebno, možda za kraće vrijeme i svi viškovi, odlazi kao sredstvo akumulacije u sektor industrije bez nekog odgovarajućeg ekvivalenta, tj. bez naknade u robu ili novcu. Kroz kakve će se forme to preljevanje vršiti, kakve će posebne oblik ovaj način akumulacije uzeti, to je stvar konkretne ekonomske politike, specifičnih prilika svake pojedine zemlje, oportuniteti pojedinih mjera i sl. Može to neko vrijeme glatko ići preko sistema rekviriranja jednog dijela seljačkih proizvoda, ili prisilnog otkupa preko sistema od države utvrđenih cijena, ili poreškog sistema itd., itd., — a može čak, štaviše, i preko onog sistema što ga preporučuje Preobražajski, tj. sistema "neekvivalentne razmjene" poljoprivrednih i industrijskih proizvoda na "štetu" sela. Mnogi zapadni pisci tvrde da je takav sistem razmjene Rozijska doista imala u vrijeme kada je Preobražajski pisao svoje djelo — što nije isključeno, jer se on kasnije povremeno pojavljuje i kod drugih socijalističkih zemalja. Ma o kakvim se formama radilo, ma u kakvim se oblicima to preljevanje vršilo, suština stvari ostaje nepromijenjena. Radi se u svakom slučaju o "besplatnom" prebacivanju jednog dijela novostvorene vrijednosti iz sektora poljoprivrede u sektor industrije.

Ukoliko je zapazio ovaj momenat, a to nije nimalo teško — jer su besplatna oduzimanja seljačkih viškova, putem rekviriranja, obaveznog otkupljivanja, eporezivanja, politike cijena itd., bila posve očigledna¹⁵⁾ — Preobražajski je bio u potpunom pravu. Ali ga je on nazvao takvim imenom ("eksploatacija") koje s njim nema niti može da ima bilo kakve veze. Das mu je takvo teoretsko obrazloženje koje ne može biti prihvaćeno. Ne zato što bi to obrazloženje moglo

"politizir" da šteti, nego naprosto zato što ne odgovara objektivnoj stvarnosti i što predstavljajući historijsku ulogu proletarijata. Kad bi to obrazloženje bilo tačno, tada ono ne bi važilo samo za zemlje Preobražajskog već i za sve druge narode koji s nerazvijenom industrijom započinju proces svog socijalističkog društvenog preobražaja, — pa prema tome i za našu zemlju, Jugoslaviju, koja je u cilju što brže industrijalizacije isto tako u početku postala za sredstvima iz neekvivalentnih sektora proizvodnje, posebno iz poljoprivrednih viškova sitnog seljačkog gazdinstva.

U prvom periodu naše posleratne ekonomske politike primjenjivan je u savodne svrhe najviši sistem prisilnog otkupa poljoprivrednih produkata, po cijenama koje je određivala država. Pores je u to vrijeme bio više-manje simboličkog značenja, dok je indeks cijena između preostalog dijela poljoprivrednih proizvoda — dijela koji nije podliježno obaveznom otkupu — i industrijskih proizvoda uglavnom ostao na predratnim relacijama. Štaviše, prema planju B. Kličića, prelaskom na sistem "vezanih cijena" zatvorile su se makaze između cijena poljoprivrednih i cijena industrijskih proizvoda — u poređenju se predratnim stanjem — "za više nego 13% u korist seljaka".¹⁶⁾

Kasnije, ukidanjem prisilnog otkupa i prelaskom na sistem slobodnih cijena, porci je postao glavna forma putem koje se vrijednosti jednog dijela novostvorene vrijednosti iz sektora poljoprivrede u sektor industrije, ali su se jednovremeno otvorile makaze cijena na "štetu" seljaka. N. Čobečić, K. Mihajlović i S. Đurović posvećuju tom problemu dio svog referata, održanog u Desetoj godišnjici skupštini Društva ekonomista Srbije.¹⁷⁾ Pisci u njem prilažu čitav statistički tabeli, koje daju mogućnost da vide konkretne makaze cijena kroz niz redni nekih karakterističnih proizvoda razmjereni između grada i sela, odnosno industrije i poljoprivrede. Označe li se cijene industrijskih i poljoprivrednih proizvoda g. 1938 sa 100, onda se njihov indeks prema tim tabelama — u g. 1953 kreće ovako:

narodna platno	137% pšenica	1
elc	412% kukuruz	1
gumeni opanci	133% selerina repa	1
lemlac od 2 litra	233% jervak	1
eminent	237% gršak	1
mačke	137% soveca	1
čavli	133% kralje — debelo	1
plavi kamen	137% mlazak	1

Ovi odnosi su u sljedećoj 1954, a pogot u 1955 godini iz osnova promijenjeni. E

¹⁵⁾ Između prvih sovjetskih ekonomskih politika na selu u prvom godinama (za Oktobarske revolucije, kao i prvih svih metoda putem kojih se oduzimao jedan dio seljačkih proizvoda) čitavo može biti u knjizi F. H. Carr, *The Bolshevik Revolution 1917 — 1923*, London 1953, u knjizi L. E. Rubinska, *The Economics of Soviet Agriculture*, London 1955.

¹⁶⁾ A. Vezanić, *Statistika, privredni pregled 1954*, Beograd, str. 123.

¹⁷⁾ Izdavao je Društvo za Ekonomiku, br. 5-4 pod naslovom *PROBLEM RAZLIKA U CIJENAMA INDUSTRIJSKIH I POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA*.

ne, odnosno da li će radno vrijeme u istom broju za istu količinu akumulacije imati karakter rada sa drugom ili karaktier rada sa istim — to zavisi od vrste društvene funkcije.

Sakupljanje dijela akumulacije iz seljačke proizvodnje, u jednom kapitalističkom društvenom poretku, ima sasvim drukčiju tendenciju nego što je to slučaj u socijalizmu. U prvom slučaju fond akumulacije služi razvijanju kapitalističkih elemenata u gradu i na selu — tj. ide u džep buržoazije da bi putem njega mogla učvrstiti svoj položaj, povećati svoje privilegije i proširiti opim eksploatacije radnika i seljaka. Ovdje se funkcija akumulacije sastoji u tome, što ona trajno — u proširenim razmjerima — reproduira odnos eksploatacije, što zaostavlja neprofitnost između grada i sela, između klase vlasnika i klase nevlasnika sredstava za proizvodnju. Na jednoj strani stoje interesi kapitalista i krupnih zemljovlasnika, a na drugoj strani moji zajednički interesi eksploatiranih radnika i seljaka. Proces kapitalističke industrijalizacije upropaštava siromašnog seljaka, pretvara ga u beskućnika — najamnog radnika.

Sakupljanje dijela akumulacije iz seljačke poljoprivredne proizvodnje u jednoj zacastaloj zemlji koja se nalazi na putu socijalističkog društvenog prevrata ima sasvim drukčiju namjenu.²¹⁾ Polazna tačka i osnovni metod ovog prevrata mora biti intenzivna industrijalizacija. To je prirodni put ekonomskog i kulturnog napretka radnika i seljaka; to je prirodna osnovica za savladavanje suprotno-

²¹⁾ Isp. E. Kardiš, Zemljoradničke zadruge u planskoj privredi, „Problemi naše socijalističke izgradnje“, Zagrad 1955, knj. 1 str. 66 i 67.

sti između grada i sela i što se čini kada zvičadela iz „prevrata“, to će se tako ostvariti socijalistički društveni poredak. Namo u tom slučaju, usljed nedostatka robe za selo, proletarska država poduzima bezvredno ulaganje i akumulira poljoprivredne viškove siromašnog seljaka bez odgovarajućeg ekvivalenta.

U tim mjerama se, međutim, ne ogleda nikakav odnos eksploatacije — jer približavanje fonda akumulacije iz poljoprivrede u industriju nije rezultat nekih posebnih, specifičnih interesa samog proletarijata, nije upereno protiv interesa siromašnog seljaka, nego je to najpodjedniji put kojim će se ostvariti materijalni uvjeti njihovog zajedničkog blagostanja. Kada jednom bude uspostavljena na čvrste temelje, industrija će napredovati seljaka poljoprivrednom tehnikom — boljim alatima, malim i velikim strojevima, umjetnim gnojivima itd. — omogućiti mu trajno podizanje njegove proizvodnje, bolju tehniku rada, unapređenje njegovog gazdinstva i brzi prelaz na viši, socijalistički tip poljoprivredne produkcije.

Pridonoseći, prema tome, industrijalizaciji zemlje — besplatnim davanjem jednog dijela svojih viškova — sirom seljak pridonosi stvaranju one materijalne baze koja će mu kasnije besplatno vratiti više nego što mu je prije toga besplatno oduzela. On se danas odriče jednog dijela svojih produkata samo zato da bi mu se oni u drugom obliku sutra povratili u neizmjereno većoj količini. Na taj način seljak u kraćoj liniji radi za sebe, a ne za druge; on se odriče neodržano jednog dijela svojih proizvoda u svoju korist, a ne u korist drugih ljudi — isto kao što to čini čovjek koji se danas odriče lošeg ručka da bi sutra omogućio sebi gozbu.

ADOLF DRAGICEVIĆ